

Poglavlje 2

Postavljanje ciljeva i odabir materijala

1. Uvod

Nastavnici se neprestano suočavaju s problemom opravdanosti: koji su razlozi mogega odabira određenih ciljeva i tema? Postavljanje ciljeva poučavanja i izbor tema temeljne su odluke vezane za poučavanje. Ciljevi ne bi smjeli biti samo kopirani ili prilagođeni, kao ni dogmatski nametnuti. Zapravo, trebali biste ih savjesno preispitivati, a konačni izbor trebao bi se temeljiti na zdravome razumu i opravdanosti. Nakon toga, možda čak i zajedno s učenicima, trebali biste promišljeno izabrati teme i nastavne ciljeve. Vaša odluka odražava se u širim kontekstima, izbor tema provjeravate kako biste identificirali njihovu odgojno-obrazovnu vrijednost. Taj je zadatak od ključne važnosti jer je broj mogućih nastavnih tema beskrajan, a vrijeme koje imate na raspolaganju za planiranje i izvođenje nastave ograničeno.

Pitanja koja slijede trebala bi Vas usmjeravati i pomoći Vam u složenome zadatku izbora i pripremanja nastavnih tema.

2. Zadatak i ključna pitanja za postavljanje ciljeva i odabir materijala

2.1 Zadatak

Nastavnici s osjećajem odgovornosti prema poslu koji obavljaju stalno se suočavaju s problemom opravdanosti: zbog čega sam odlučio odabrati moguće ciljeve i teme?

Donošenje odluke o izboru nastavnih ciljeva najvažnija je od svih odluka u vezi s poučavanjem. Ciljevi ne bi smjeli biti samo kopirani ili prilagođeni, kao ni dogmatski nametnuti. Zapravo, trebali biste ih savjesno preispitivati, a konačni izbor trebao bi se temeljiti na zdravome razumu i opravdanosti. Za nastavnika je bitno da poveže nastavne ciljeve o kojima razmišlja s uvjetima učenja koje učenici imaju te da ih njima i prilagodi (Vidi Poglavlje 1: Uvjeti učenja i poučavanja).

Čim ciljevi postanu konkretniji, treba se uključiti aspekt sadržaja. Nastavne ciljeve moći ćete definirati tek nakon što odlučite koja je željena razina učeničkog postignuća u vezi s nastavnim sadržajem, odnosno, tek kada odaberete teme koje ćete uključiti u nastavu.

U procesu planiranja, rad na aspektima sadržaja u nastavi je zahtjevan i oduzima mnogo vremena. Na prvi pogled može se učiniti da nije potrebno uložiti mnogo truda, budući da kurikulum postavlja jasne smjernice, a neki nastavni mediji nude detaljne prijedloge. Glavni zadatak, međutim, prepušten je vama, nastavniku: vi trebate biti dobro upoznati s čitavim područjem znanja o kojemu želite poučavati; trebate ga izgraditi, steći cjelovit uvid u njega, detaljno ga analizirati, kritički ocijeniti, promišljeno izabrati teme i nastavne ciljeve, odražavati svoju odluku u širim kontekstima, provjeriti odabir tema kako biste procijenili njihovu odgojno-obrazovnu vrijednost, itd. Taj je zadatak od ključne važnosti jer je broj mogućih nastavnih tema beskrajan, a vrijeme koje imate na raspolaganju za planiranje i izvođenje nastave ograničeno.

Sljedeća ključna i dodatna pitanja za Vašu samoprovjeru namijenjena su kako bi Vas usmjeravala i pomogla Vam u tome složenom zadatku biranja i pripremanja nastavnih tema. Predlažemo da surađujete s ostalim nastavnicima, a možda i s učenicima.

2.2 Ključna pitanja

Za postavljanje ciljeva:

- Koje ciljeve želim postići?
- Koje će kompetencije biti najvažnije na kraju nastavne jedinice?

- Zbog čega sam odabrao te ciljeve?
- Kako određujem prvenstvo svojih ciljeva (primarni i sekundarni ciljevi)?
- Koji su ciljevi bitni sada – za razred kao cjelinu, za pojedine učenike i/ili učenice?
- Jesam li se pobrinuo za to da ciljevi koje sam odabrao služe glavnim interesima i potrebama mojih učenika? Odgovara li zaista moja nastava onome čime su zaokupljeni moji učenici?
- Postoji li mogućnost da učenici sudjeluju u definiranju ili odabiru nastavnih ciljeva?
- Koliko je vremena (lekcija i tjedana) dodijeljeno postizanju ciljeva?
- Koje bi ciljeve trebali ostvariti svi učenici unutar raspoloživa nastavnog vremena (opći standard učeničkih postignuća)?
- Trebaju li se definirati specifične razine učeničkih postignuća za učenike pojedinačno (odgoj i obrazovanje prema individualnim sposobnostima)?
- Jesam li osposobio učenike da sa znanja prijeđu na djelovanje, odnosno, mogu li sa sigurnošću primijeniti stečeno znanje?

Na što se usredotočujem u svojem poučavanju – na kognitivne, osobne ili društvene kompetencije?

- Jesu li mi jasni kratkoročni i dugoročni ciljevi koji su najvažniji za moj razred, za grupe u učenju, za učenike i učenice pojedinačno?
- Jesam li ciljeve iznio jasno i eksplicitno?

Za odabir tema i materijala:

- Koje sam teme odabrao?
- Zašto sam ih odabrao?
- Kakva je struktura mojih tema?
- Je li moj odabir tema u skladu s nastavnim planom?
- Koji su aspekti tema koje sam odabrao zanimljivi mojim učenicima?
- Na koji je način učenje u školi povezano s učenjem izvan škole?
- Postoji li veza između teme i stvarnoga života i sredine u kojoj učenici žive?
- Razumijem li dobro cijeli predmet, što mi omogućuje da odaberem određenu temu? Kako se mogu bolje informirati? Trebam li provesti određena istraživanja ili eksperimente prije nego što na satu počnem poučavati tu temu?
- Koje nastavne materijale imam na raspolaganju za pojedine aspekte te teme?
- Hoće li učenici i učenice tijekom nastave moći upotrijebiti osobno iskustvo, znanje i vještine (primjerice, djeca koja imaju drugačiju kulturnu ili jezičnu pozadinu)?
- Hoće li tema biti jednako prikladna za specifične potrebe obaju spolova?
- Zanima li me odabrana tema?

Postavljanje ciljeva i odabir materijala

Radni materijal 1: Kompetencije učenika za odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava

Učimo i živimo demokraciju i ljudska prava – Tri područja kompetencija za odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava

Cilj odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo je podržavanje razvoja kompetencija na trima područjima, koja su međusobno čvrsto povezana te ih se stoga ne bi smjelo odvojeno obrađivati.

Kompetencija političke analize i prosuđivanja

Cilj je razvijanje kompetencije analiziranja političkih događaja, problema i kontroverznih pitanja te obrazlaganje vlastite prosudbe. Škola može doprinijeti tom procesu poticanjem učenika da strukturiranom analizom počnu sofisticiranije shvaćati građu.

Za postizanje toga potrebne su sljedeće vještine:

- prepoznavanje važnosti političkih odluka za vlastiti život;
- prepoznavanje i prosuđivanje posljedica političkih odluka;

- prepoznavanje i izlaganje vlastitog stajališta i stajališta drugih;
- prepoznavanje i razumijevanje triju dimenzija politike:
 - a) institucionalne,
 - b) sadržajne,
 - c) procesualne;
- analiziranje i procjenjivanje različitih faza političkih procesa na mikrorazini (primjerice, školski život), mezorazini (primjerice, zajednica) i makrorazini (državna i međunarodna politika);
- predstavljanje činjenica, problema i odluka uz pomoć analitičkih kategorija, identificiranje glavnih aspekata i njihovo povezivanje s temeljnim vrijednostima ljudskih prava i demokratskih sustava;
- identificiranje društvenih, pravnih, ekonomskih, ekoloških i međunarodnih okolnosti, interesa i razvoja u raspravi o aktualnim kontroverznim pitanjima;
- prepoznavanje načina na koji je politika predstavljena u medijima.

Kompetencija korištenja metoda

Za sudjelovanje u različitim političkim procesima potrebno je ne samo osnovno poznavanje političkih sadržaja, struktura i procesa, već i opće kompetencije koje se stječu u drugim temama (kao što su komunikacija, suradnja, baratanje informacijama, brojkama i statistikama). U sklopu odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo trebaju se učiti i poticati posebne sposobnosti i vještine, poput sposobnosti iznošenja argumentiranoga mišljenja za ili protiv neke teme, što je posebno bitno za sudjelovanje u političkim aktivnostima. Cilj je korištenje tih vještina u metodama koje predstavljaju opća mjesta političkog diskursa (rasprave, debate).

Kako bi se u tome uspjelo, potrebne su sljedeće vještine:

- sposobnost samostalnog pronalaženja, biranja, obrađivanja i predstavljanja informacija dobivenih iz masovnih sredstava komunikacije i/ili novih medija na kritički i usredotočen način (prikupiti, organizirati, ocijeniti statistiku, karte, dijagrame, grafikone, karikature);
- kritički pristup korištenju medija i sposobnost razvijanja vlastitih medijskih proizvoda;
- primjena empirijskih metoda na osnovni način (primjerice, tehnike anketiranja i intervjuiranja).

Kompetencija političkog odlučivanja i aktivnog djelovanja

Cilj je steći kompetencije za samouvjereno i primjereno istupanje i ponašanje u političkome kontekstu i u javnosti.

Kako bi se u tome uspjelo, potrebne su sljedeće vještine:

- sposobnost izražavanja vlastitoga političkog mišljenja na primjeren i samopouzdan način te usavršavanje raznih oblika razmjene mišljenja;
- sudjelovanje u javnome životu i sposobnost političkoga djelovanja (usmene vještine komuniciranja poput izražavanja vlastitog mišljenja, raspravljanja, debatiranja, vođenja ili moderiranja rasprave; rasprave; tehnike pisanih prezentacija i vizualizacije za plakate, zidne novine, zapisnike sa sastanaka, pisma uredniku, itd.);
- prepoznavanje vlastitih mogućnosti upotrebljavanja političkog utjecaja, sastavljanje tima i zajednički rad;
- asertivnost, no i sposobnost pristajanja na kompromise;
- prepoznavanje anti-demokratskih misli i tendencija te sposobnost da se na njih odgovarajuće reagira;
- sposobnost prirodnog ponašanja u međukulturalnom kontekstu.

Postavljanje ciljeva i odabir materijala

Radni materijal 2: Dvije kategorije materijala u odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava

Učenje i poučavanje bez materijala gotovo je nemoguće jer su materijali medij koji daje sadržaj, teme, informacije i podatke. Učenici razvijaju svoje kompetencije baveći se određenim aktivnostima, što znači da “nešto rade” s nekim predmetom. Prvi na pamet padaju udžbenici ili radni listovi. Oni su zaista bitni za odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava.

Dvije kategorije materijala u Odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava

Međutim, specifičan profil odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava odražava se u širim konceptima materijala i medija. Udžbenici i radni listovi primjeri su tiskanih medija. U interaktivnome konstruktivističkom učenju nastavnici i učenici stvaraju različite kategorije materijala. Oni su autentični jer su materijali iz prve ruke, proizvedeni na licu mjesta, u određenoj situaciji, za ljude koji su ondje prisutni u tome trenutku. U Odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava stoga nastavnici i učenici nisu samo korisnici materijala nego i njihovi proizvođači. U knjigama II do VI ovog izdanja odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava predstavljeno je mnogo primjera za tu kategoriju materijala, koju vrlo često stvaraju učenici u okviru iskustvenog učenja ili radom na projektima. Opisi nastavnih jedinica i lekcija nude bogate nastavne potencijale za rad s učenicima.

Matrica zahtjeva nastavnog procesa i materijali

Sljedeća matrica povezuje neke od tipičnih primjera za te dvije kategorije materijala za različite aspekte razvoja kompetencija u odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava: gotovi nastavni materijali i materijali razvijeni u procesima interakcije između nastavnika i učenika. Ne zagovaramo pristranost prema jednome tipu materijala, već integrirani pristup. Međutim, poučavanje kroz demokraciju i ljudska prava od nastavnika zahtijeva da ozbiljno shvaćaju materijale koje naprave učenici.

Aspekti razvoja kompetencija	Materijali preneseni putem medija	Materijali nastali u procesima učenja	
		Materijali koje su izradili nastavnici	Materijali koje su izradili učenici
prethodni razvoj učenika	(takvi mediji i materijali, naravno, postoje. Primjerice, dječje knjige ili filmovi – no nastavnici ne mogu imati predodžbu o njihovom učinku)		predodžbe, prijašnje iskustvo i procesi socijalizacije u obitelji ili s vršnjacima, prethodno usvojene informacije u školi i izvan nje
definiranje teme, određivanje plana i programa za lekciju ili temu			polazišta dobivena sijevanjem ideja ili raspravom
informacije	aktualne novosti (tiskovine, TV, DVD, internet) udžbenici	predavanje; osiguravanje osnovnih materijala (primjerice flipchart ploče, markeri, papir u boji)	doprinosi učenika u nastavi (primjerice dekonstrukcija poruka prenesenih putem medija, sažeci, zaključci, domaće zadaće, prezentacije, argumenti u raspravama i debatama, komentari, pitanja)
analiza i prosuđivanje	tematska i kontroverzna pitanja u politici i znanosti (radni listovi, udžbenici)	objašnjenje ključnih koncepata; kritika koja zahtijeva dekonstrukciju	
uvježbavanje vještina	radni listovi (upute za vježbanje)	pokazivanje i usmjeravanje	povratne informacije
participacija i aktivno djelovanje		vođenje sastanka ili radne skupine	iskustvo; pitanja, primjedbe, uvidi, interesi
procjenjivanje i vrednovanje	testovi pitanja portfoliji	opserviranje	samoprocjenjivanje; povratne informacije; iskazivanje obrazovnih potreba

Postavljanje ciljeva i odabir materijala

Radni materijal 3: Odabir i korištenje materijala u ogoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava

Izbor materijala prenesenih putem medija

Širi raspon materijala implicira da će i nastavnici i učenici birati materijale. Učenici to rade u procesu konstruktivističkog učenja. Ovdje ćemo se usredotočiti na ulogu nastavnika u odabiru materijala kojima se treba služiti u nastavi odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava.

Kriteriji za odabir materijala iz medija

- Pouzdanost: mogu li se autor, izvor, datum nastanka, itd., nedvojbeno odrediti? Jesu li tekst, podaci, itd., preuzeti iz izvornika, i mogu li učenici (sekundarne razine) uočiti je li nešto promijenjeno?
- Prikladnost: odgovara li materijal razini razumijevanja i razvoja kompetencija učenika, uključujući i njihovo iskustvo u dekonstruiranju poruka prenesenih putem medija? Materijali ne bi smjeli biti ni prelagani ni preteški; trebali bi zahtijevati trud koji unapređuje vještine učenika i njihovo znanje, razumijevanje i sposobnost prosuđivanja.
- Važnost: odgovara li materijal interesima učenika? Obrađuje li temu ili problematiku koje učenici smatraju bitnim? Mogu li povezati sadržaj sa svojim predodžbama ili iskustvom?
- Načelo ne-indoktrinacije ili pluralizam perspektiva: prikazuju li materijali različite perspektive? Izbjegavaju li zamku indoktriniranja učenika – u bilo kojem smjeru razmišljanja, prosuđivanja ili interesa (vidi Prvi dio, Poglavlje 3, Odlomak 5: Profesionalna etika nastavnika demokratskog građanstva i ljudskih prava)?

Postupak s materijalima koje su proizveli učenici

Pisani materijali, slike, itd.: nastavnik ih može proučiti prije ili nakon nastave i odlučiti što poduzeti.

Usmena aktivnost učenika znatno je zahtjevniji zadatak za nastavnika jer treba spontano reagirati i vrlo često improvizirati (vidi Treći dio, Poglavlje 1, Pomagalo 3: Vođenje plenarnih sjednica).